

שומר שכר מתי מפסיד שכרו – המשך – 1192

למדנו לעיל ולקמן נחדד בעז"ה:

שומר להקדשות, קרקעות, שטרות, עבדים		שומר לחפצים רגילים		
המקרה:	שומר שכר גניבה ואבידה	שומר שכר אונס	שומר שכר גניבה ואבידה	שומר שכר אונס
הדין	חייב. האם זכאי לשכרו ?	פטור. האם זכאי לשכרו ?	חייב. האם זכאי לשכרו ?	פטור. האם זכאי לשכרו ?

בסוגית גמ' בב"מ קושיא לסתירה לכאורה:

גמ' בבא מציעא דף נז: – נח.

שומר חנם אינו נשבע וכו' (=העבדים, והשטרות, והקרקעות, וההקדשות, אין להן תשלומי כפל ולא תשלומי ארבעה וחמשה. שומר חנם אינו נשבע, ונושא שכר אינו משלם) – הקושיא לקמן מדינו של שומר שכר. ורמינהו: בני העיר ששלחו את שקליהן ונגנבו או שאבדו, אם משנתרמה התרומה נשבעין לגזברים (רש"י: שקליהן - שקלים של אדר לקרבנות צבור. ונגנבו - מן השלוחין. אם משנתרמה התרומה - אם כשבאו לדין כבר נתרמה התרומה, שהיו תורמין הלשכה בשלש קופות) ואם לאו - נשבעין לבני העיר. ובני העיר שוקלין אחרים תחתיהן. נמצאו או שהחזירוהם הגנבים - אלו ואלו שקלים הם, ואין עולין להם לשנה הבאה ?

(הקושיא: מדוע נשבעין השליחים, והרי הם שומרים על הקדשות ופטורים מגניבה ולשם מה ישבעו והרי בכל מקרה פטורים מלשלם ולקמן תירוצי הגמ' ?)

א. אמר שמואל: הכא בנושא שכר עסקין, ונשבעין ליטול שכרן.... (רש"י: הכא בנושא שכר עסקין - כלומר: שבועה זו לא ליפטר מתשלומין היא, דלאו שומר חנם נשבע על הפשיעה ולא נושא שכר משלם בגניבה ואבידה, כי מתניתין, ושבועה זו - כדי ליטול שכרן נשבעין שאינן ברשות, וגובין שכרן מן בני העיר, ולקמיה פריך: והא כיון דשומר שכר - יש עליו לשומרו מגניבה ואבידה ולא שמר - לא השלים עבודתו, אין לו ליטול שכר ?).

והכא נמי, נהי דשלומי לא משלמי (דאימעיט הקדשות מתשלומי שומרים) אגרייהו מיהא לפסיד (שהרי נשתעבדו לשומרן מגניבה ואבידה, ועל מנת כן היו נוטלין שכר, והרי לא השלימו מלאכתן) ?

ב. אמר רבה: נגנבו - בלסטים מזויין (דאונס הוי, ולשמירה זו לא קבלו עליהם), אבדו - שטבעה ספינתו בים.

ג. רבי יוחנן אמר: הא מני - רבי שמעון היא, דאמר: קדשים שחייב באחריותן יש להן אונאה, ונשבעין עליהם. - התינח עד שלא נתרמה התרומה, משנתרמה התרומה - קדשים שאינו חייב באחריותן נינהו. דתניא: תורמין על האבוד ועל הגבוי ועל העתיד לגבות!

ד. אלא אמר רבי אלעזר: שבועה זו תקנת חכמים היא, שלא יהו בני אדם מזלזלים בהקדשות (אלא אמר ר' אלעזר - לעולם שבועה זו ליפטר מן התשלומין היא, ובשומר חנם, ודקשיא לך מתניתין ? דאורייתא פטור לגמרי. ורבנן הוא דתקון לה שלא יזלזלו בהקדשות בשמירתן).

על פי האמור – נסה למלא את ה'חללים' הלבנים' בטבלה:

שומר להקדשות, קרקעות, שטרות, עבדים		שומר לחפצים רגילים		
המקרה:	שומר שכר גניבה ואבידה	שומר שכר אונס	שומר שכר גניבה ואבידה	שומר שכר אונס
הדין	חייב. האם זכאי לשכרו ?	פטור. האם זכאי לשכרו ?	חייב. האם זכאי לשכרו ?	פטור. האם זכאי לשכרו ?
שמואל				
רבה				
ר' יוחנן				
ר' אלעזר				

האם נוכל להסיק מהאמור בהקדשות לגבי שכרו של שומר לחפצים רגילים לשיטות האמוראים לעיל ? לשמואל ? לרבה ?

חשוב מסביר שומר שכר ששילם עבור גניבה ואבידה – האם יש סיבה שלא יקבל שכרו ? ועיין הפקדתי שומרים ח"ג ע"ח

רא"ש, בבא מציעא פרק ד סימן כא (והו"ד בב"י סימן ש"א)

ש"ש אין משלם. דת"ר וכי יתן איש אל רעהו וכו'. ונהי דאינו משלם שכרו מיהא מפסיד עד שישבע ששומר כראוי...

ומילים וכו' הינם התייחסות להמשך הגמ' שדנה על ש"ש בגניבה ואבידה בהקדשות וכו'. האם דינו של הרא"ש הינו ביחס לשומר שכר שנגנב ממנו או ש"ש שנאנס ממנו ? האם נוכל לבאר את דבריו על פי שתי האפשרויות לאור שיטות האמוראים לעיל ? מה נחשב "כראוי" ?

מלאכת שלמה מסכת בבא מציעא פרק ד משנה ט / כיצד למד את דברי הרא"ש ?

נושא שכר אינו משלם אם נגנבו ממנו וכתב הרא"ש ז"ל ונהי דאינו משלם שכרו מיהא מפסיד עד שישבע ששומר כראוי ואם קנו מידו שיתחייב כדין שומר חייב ע"כ

מגיד משנה הלכות שכירות פרק ב הלכה ב

ומהשמועה האמורה בגמרא גבי הקדש יש ללמוד ששומר שכר שפטור מאונסין בכל מקום אם נאנס ה"ז לא הפסיד שכרו אלא נשבע שנאנס ונוטל שכרו ועיקר.

ש"ך חושן משפט סימן שג ס"ק ה - ו

(ה) פטור מאונסים. כתב הרב המגיד... ודבריו נכונים שכן מוכח בש"ס פרק הזהב [דף נ"ח ע"א] וכן מוכח לעיל סי' ס"ח ור"ס ש"א.

ואם נגנב ואבד ממנו ?

שולחן ערוך חושן משפט הלכות פקדון סימן שא סעיף א

ג' דינים האמורים בתורה בארבעה שומרים, אינם לא בקרקעות ולא בעבדים ולא בשטרות ולא בנכסי עובדי כוכבים ולא בהקדשות של מזבח או של בדק הבית. שומר חנם אינו נשבע, נושא שכר או שוכר או שואל אינם משלמים, ומכל מקום שומר שכר מפסיד שכרו עד שישבע ששומר כראוי.

כמי פסק ?

שו"ת מהר"ש לבית הלוי חושן משפט סימן ד

שאלה, ראובן נתן משי לשמעון הצבע לצובעה, וקרה מקרה שנפלה דליקה בעיר, ונשרף ביתו של שמעון ורוב מטלטלי ביתו, ואומר שמעון דכיון שנשרף ביתו עם כל כלי תשמישו, וגם המשי נשרף, והאומן פטור מאונסין, גם טוען שמעון שהמשי היתה צבועה כבר כשבא אונס השריפה, ותובע מראובן שיפרע לו שכר הצביעה. יורנו הדין עם מי, על כל אלו הטענות ושכרו כפול מן השמים.

תשובה, פשיטא דאם שמעון יודע בבירור שנשרפה המשי ולא היה יכול להצילה שהוא פטור, דאין לך אונס גדול מהאש, ואומן הוי שומר שכר, ושומר שכר פטור מאונסין [ב"מ צג ע"ב]. ואם אינו יודע בבירור שנשרפה, כבר כתב הרב הגדול ב"י ז"ל בחו"מ סי' ש"ג דחייב השומר שכר, משום דאיכא למיחש שמא נגנב או נאבד, דבאלו חייב השומר שכר, וצדקו דברי הרב בית יוסף ז"ל בזה, כמו שהארכתי עליו במקום אחר בס"ד יע"ש.

ועתה לא אטפל עצמי לחקור בענין זה, זולת ראיתי לישא וליתן אם חייב המפקיד לשלם לשומר שכר שמירתו זו לאומן אומנותו אעפ"י שנאנס הכלי, כדי שיהא לנו הדין ברור לכל המקומות.

ואומר, דאין ספק דמההיא דפ' הזהב [שם נו ע"א] במאי דגרסינן שומר חנם אינו נשבע, ופריך מבני העיר ששלחו את שקליהם ונגנבו כו', כפי המסקנא דתירץ שם **שמואל** דאייירי בשומר שכר, ונשבעין ליטול שכרן, ואליבא **דרבא** דקאמר דנגנבו בליסטים מזויין דהוי אונס, ולהכי נוטלין שכרן, הכי משמע בפירוש, ואפי' ר' יוחנן דפליג לשמואל לא פליג לענין דינא, ולעולם דמודה ר' יוחנן ששומר שכר שנאנס החפץ מידו שחייב המפקיד לשלם לו שכרו, אלא דס"ל דאפשר לאוקומי הברייתא באוקימתא אחרינא, וכן ר' אלעזר דקאמר דהשבועה הוי תקנת חכמים הכי קאמר ליה לשמואל, אפי' תימא דברייתא זו דשקלין הוי כשומר חנם אפילו הכי נשבעים בתקנת חכמים, אבל לעולם דמודה ליה לשמואל לדין השומר שכר שיטול שכרו, כן נראה מפשטא דהאי שמעתתא.

ומכח האי שמעתתא כתב הרב המגיד ז"ל פ"ב מה' שכירות [ה"ב] על מה שכתב הרמב"ם ז"ל ותקנו חכמים שנשבעין על ההקדשות וכו', כתב וז"ל, ומהשמועה האמורה בגמ' גבי הקדש יש ללמוד ששומר שכר פטור מאונסין בכל מקום, אם נאנס הרי זה לא הפסיד שכרו, אלא נשבע שנאנס ונוטל שכרו ועיקר עכ"ל. ומ"ש בכל מקום ר"ל אף על גב דבגמ' לא נאמר דין זה אלא גבי הקדשות, ממנו יש ללמוד לגבי הדיוט נמי.

גם הרא"ש ז"ל בפי' הזהב [ב"מ פ"ד ס"י כא] גבי האי שמעתתא כתב וז"ל, שומר שכר אינו משלם, דתנו רבנן כי יתן איש אל רעהו וכו', ונהי דאינו משלם, שכרו מיהא מפסיד עד שישבע ששמר כראוי, ולשון זה הביא הרב ב"י ז"ל בטור חו"מ ריש ס"י ש"א, ובספר השלחן פסק שלשון זה להלכה, משמע דאם ישבע ששמר כראוי אעפ"י **שנאנס** מידו נוטל שכרו מבעל הבית. ובלשון זה עצמו כתב רבנו ירוחם ז"ל במשרים נתיב ל' ח"ב יע"ש...

(שים לב כיצד פירש את דברי הרא"ש?).

ועתה אומר דכפי זה תמיה לי טובא למה הפוסקים ז"ל לא כתבו בפירוש בדיני השומרים ששומר שכר שנאנס החפץ בידו דחייב בעל החפץ לשלם לו דמי שמירתו ?

ועל הטור חו"מ אין לתמוה, שכבר כתב בסי' ס"ו גבי שטרות דאם פשע בהם שומר שכר ונגנבו או נאבדו מפסיד שכרו, עד שישבע ששמר כראוי, דמשמע דאם ישבע ששמר כראוי יטול שכרו, ולכן לא הוצרך לכותבו פעם אחרת בדיני שומרים.

אבל על הרמב"ם ז"ל יש לתמוה למה לא פירש דין זה.... ולא הוצרך הרמב"ם לכותבו לפשיטותו. והעולה מכל זה הוא דלכל הני רבנותא, שומר שכר שנאנס החפץ מידו לא הפסיד שכרו, דמה היה לו לעשות ולא עשה.

גם הריטב"א ז"ל בחדושי לקידושין פ"ב [מח ע"א ד"ה נימא] על ההיא שמעתא דגרסינן התם נימא כתנאי דתניא עשה לי שירים נזמים וטבעות ואקדש אני לך וכו', כתב וז"ל, נימא כתנאי עד דכולי עלמא ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף, ואם לא עשה אלא מקצת משתלם לפי החשבון, וכן אם נאנס הכלי משתלם מן הבעלים דמלוה היא גביהו עכ"ל.... ועוד אני אומר דאם איתא דלמ"ד ישנה לשכירות אינו חייב לשלם השכר אלא בחזרת הכלי...

גם ראיתי מה שכתב הרב הקדוש ב"י ז"ל סוף ס"י של"ג בחו"מ מחודש ח' וז"ל, מצאתי כתוב על שוחט ובודק ששכרוהו לכהן, והקצבים אינם מניחים אותו לבדוק מפני ששוהה יותר מדאי בבדיקה, דדרך טבחי גוים להקפיד, נראה דלא גרע מגניבה ואבידה, וגניבה קרוב לאונס, שומר שכר מפסיד אגריה, אבל אם מקפיד בדבר שאין טבחי גוים מקפידים כלל, דמי לאונסין ולא מפסיד אגריה עכ"ל. הרי שבהיותו בטל מפעולתו לגמרי משלמין לו שכרו משלם, כיון שמה שלא עשה מלאכתו היה מחמת אונס.

וכל זה שכתבנו שחייב בעל הבית לשלם לו לאומן, הוי בתנאי שיודה לו הבעל הבית שעשה המלאכה, או שיש עדים שעשאה, אבל בלאו הכי אין לו לאומן ליטול בשבועה שעשה, משום דהרי בעל הבית כאומר איני יודע אם הלוייתי שהוא פטור וכו', ולא כל כמיניה דאומן לישבע ליטול, ולכן ישבע בעל הבית שאינו יודע אם עשה מלאכתו ויפטר... אבל צריך לעמוד ולדעת דבאומן לא יצאנו מידי מחלוקת, דלמ"ד אומן קונה בשבח כלי נראה דהפסיד האומן שכרו...

כללא דמילתא, דבכל איזה פועל שיהיה כגון שכיר יום דלא שייך ביה אומן קונה, אם נאנס הכלי בידו נראה דלא הפסיד שכרו כמו שכתבתי לעיל. וגם באומן צובע שנתן לו בעל הבית הצמר והסמנין, והצבע נוטל שכירות ידיו לבד, דגם בזה לא שייך אומן קונה בשבח כלי, אם נאנס מיד האומן ישלם בעל הבית שכרו, אבל באומן הבא לתבוע שכר אומנותו מבעל הבית אחר שנאנס הכלי מידו, והוא באומנותו השביח הכלי, נראה שיכול הבעל הבית ליפטר באומרו קים לי כמ"ד אומן קונה בשבח כלי, וכלי שלך הפסדת ונאנס מידך. ואם יש ביד האומן ממון מבעל הבית, והוא מוחזק כדין כל מוחזק, יכול לומר קים לי כמ"ד אין אומן קונה בשבח כלי, ונוטל שכרו מבעל הבית. הנראה לענ"ד כתבתי וחתמתי שמי, להבל דמה עפר מן האדמה. והוא הצעיר, שלמה בכמהר"ר יצחק לבית הלוי.

שו"ת תורת אמת סימן עג - צוין בש"ד באן ס"ק ב"

בענין השומרין אני הצעיר החתום מטה נסתפקתי במאי דשנינו בסוף פ' השוכר את הפועלין מתנה שומר חנם להיות פטור משבועה והשוואל להיות פטור מלשלם נושא שכר והשוכר להיות פטורין מן השבועה ומלשלם כו'. אם הנושא שכר שהתנה להיות פטור מן השבועה ומלשלם ונגנב הדבר או נאבד בעדים אם יפסיד שכרו או לא ?

ובלמדי פרק הזהב שם בסופו בשמעתת' דש"ח אינו נשבע על ההקדשות ועל הקרקעות כו' ונושא שכר אינו משלם כו' עמדתי על זה הענין ולמדתי משם לפי הנראה לע"ד שיפסיד שכרו. דגרסי' התם שומר חנם אינו נשבע ורמיניה בני העיר ששלחו את שקליהן ונגנבו או שאבדו כו' אמר שמואל הכא בנושא שכר עסקינן ונשבעין ליטול שכרן. ואקשינן התם והא נגנבו או שאבדו קתני ושומר שכר בגניבה ואביד' חיובי מחייב והכא נמי נהי דשלומי לא משלומי אגרייהו מיהא לפסיד אמר רבה נגנבה בלסטין מזויין אבדו שטבע ספינתו בים ע"כ.

הרי לך שאע"פ שזה השומר שכר של הקדשות הוא פטור מגניבה ואביד' עכ"ז אם נגנב או נאבד הדבר מפסיד שכרו אם כן גם בני"ד אף על פי שהוא כש"ח שפטור מגניבה ואביד' עכ"ז אם נגנב ונאבד יפסיד שכרו.

....עוד נסתפקתי עלה דהך דכתיבנא לעיל דשומר שכר שהתנה להיות כשומר חנם שאם נגנב או נאבד הדבר בודאי דאמרינן שמפסיד שכרו אם היה שכיר שבת או שכיר חדש או שכיר שנה או שכיר שבוע אם מפסיד שכר כל השבת או החדש כו' שהוא כל שכר אותו הזמן שנשכר עליו או דוקא שכר אותו היום שנאבד אותו הדבר או נגנב ואף על גב דבהה"י דבני העיר ששלחו שקליהן חזינן דקאמר גמרא אגרייהו מיהא ליפסיד ונראה דמפסידין כל שכרן שאני התם שלא הוזכר להן זמן אלא השליחות לחודיה אבל הכא שהוזכר זמן מי נימא דשאני או לא ומ"מ מה שהעלתי ודאי דמפסיד כל השכר דכשם שבאותה דבני העיר מפסידין כל שכרן לפי שלא השלימו כל מלאכתן כן ג"כ הכא לא השלימו כל מלאכתן שהיה כל אותו השבת או החדש או השני או השבוע.

מחנה אפרים הלכות שומרים סימן כב

שומר שכר שהתנה להיות כש"ח ונגנב או נאבד נהי דפטור מלשלם כיון שהתנה מיבעיא לן אם יש לו שכר אי לא... גם בהתנה להיות כש"ח נאמר דע"מ כן נטלו שכר והרי לא השלימו מלאכתן וכ"כ הרב מהר"ר אהרן ששון ז"ל סי' ע"ג. אבל לע"ד לא דמי דודאי בסתמא כל שנטל שכר אדעתא לנטורי נטירותא יתירתא קא שקיל כדאמרן בכמה דוכתי ומ"ה אף על גב דגבי הקדשות פטור מלשלם מגזירת הכתוב מ"מ אגרא מיהא לית ליה כיון דלא נטר נטירותא יתירתא ומצי א"ל להכי יהבי לך אגרא לנטורי לי נטירותא יתירתא, מה שאין כן בהתנה להיות כש"ח ה"ז מעיקרא לא קביל עלי' נטירותא יתירתא ולא שכר שמירה קא שקיל אלא שכר טורחו או שכר המקום. וכיוצא לזו כתבו התוס' בפרק הפרה דף מ"ז דכל הא ביתא קמך לא קביל עליה נטירותא ואין נוטל שכר שמירה אלא שכר בית אבל ש"ש בבעלים נהי דפטור מלשלם אגרא מיהא לית ליה :

שו"ת דברי שלום חושן משפט חלק ג סימן סט

שומר שכר שהתנה ליפטר מגניבה ואבידה, האם יקבל שכרו כשנגנב או נאבד
....ה. אמנם אחר העיון נראה כדברי המאירי ומהר"א ששון והש"ך ז"ל דאפילו שהתנה להיות כשומר חנם היינו לענין שלא יתחייב בתשלומין אם נגנבה כדין שומר שכר, אבל שכר שנותנין לו מן הסתם כדי שישמור מגניבה ואבידה ואם לא שמרן ונגנבו הרי לא השלים מלאכתו ואין נוטל שכרו עד שיפרש בהדיא על השכר, ומה שלא קיבל עליו נטירותא יתירתא האי דוקא לענין חיוב בתשלומי גניבה ואבידה, אבל לענין השכר אינו משתלם אא"כ שמרן מגניבה ואבידה, דמן הסתם מקבל שכר אם ישמור אותם מגניבה ואבידה ואם נגנבו אינו משתלם שכרו מאחר שלא השלים מלאכתו, וכדברי המאירי ז"ל, ודברי המחנה אפרים בזה צ"ע. ולפי"ז נראה דאפילו אם גבה שכרו צריך להחזירו ולפי"ז נראה דגם גבי הקדש נמי אם שכרו הגזבר לשמור היינו אם ישמור אותם מגניבה ואבידה אבל אם נגנבו אעפ"י שפטור מתשלומין מגזה"כ דהו"ל כהתנה להיות כשומר חנם דאין משתלם הגניבה מ"מ שכרו יפסיד הואיל ולא השלים מלאכתו משום דאמרינן דהשכר היה אם ישמור מגניבה ואבידה... ומדברי המאירי משמע דגבי הקדש אין מפסיד שכרו כיון שאין חייב בתשלומין מן הדין וגזה"כ ומשום הכי לא הפסיד שכרו דאמרינן דשכר שמקבל הוא עבור טרחתו ושכר הבית ולא על שמירה, וצ"ל דהקדש נמי מה"ד חייב בתשלומין חשיב כדין שומר שכר אלא שיש סיבה אחרת מגזה"כ שפטור הוא מהתשלומין ואם נגנב מפסיד שכרו, וצ"ע בזה, וכ"מ מפירש"י דכל קיבול שכר מן הסתם הוא ע"ד כן שמשמעבד לשומרן מגניבה וכשלא השלימו מלאכתן אין נוטלין ואפילו דפטורי מתשלומין מגזה"כ אין זה נוגע לענין קיבול שכרן שהוא כדי לשומרן מגניבה ואבידה.